

มนต์สังคมนาญชยวิทยา

พศ. ดร.ยukti มุกดาวิจิตร

ถ้าคิดว่าคณะนี้เป็นคนคนหนึ่ง เขาก็เป็นคนที่ผมรู้จักอย่างสนิทชิดเชื้อมานาน เกินกว่าครึ่งชีวิตของตนเองในขณะนี้ ซึ่งมันก็ย่อมยากที่จะบอกความรู้สึกที่มีต่อ คนคุ้นเคยกันมาเนิ่นนานขนาดนั้น การก้าวเข้ามาทำความรู้จักจนกระทั่งพยายาม ดีสนิทและตกลงเลือกร่วมทางชีวิตด้วยมากันจนทุกวันนี้มัน ไม่ได้มีเหตุผลอะไรมากมายไปกว่าความรู้สึกที่ว่า ผมหลงมนต์เสน่ห์ของความรู้คณะนี้ ผมรู้จักคณะสังคมนาญช และมานุษยวิทยาธรรมศาสตร์ มาตั้งแต่ปี 2531 ในระหว่างที่กำลังเรียนชั้นปริญญาตรี อยู่คณะเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ชั้นปีที่ 3 จะว่าไปแล้ว ผมออกจะเริ่มสนใจเรียน หนังสือในระดับมหาวิทยาลัยเข้าไปสักหน่อย แต่ก็ยังนับว่าไม่เข้าไปที่ จะพบว่า ความรู้แบบไหนกันที่ดึงดูดใจจนกระทั่งเลยเถิดมาถึงกับยึดเป็นวิชาชีพในขณะนี้

แรกที่เดียว ผมไม่มั่นใจว่าตนเองชอบ “สังคมนาญช” หรือ “มานุษยวิทยา” กันแน่ รู้แต่ว่าความรู้ในคณะนี้ช่างมีเสน่ห์ดึงดูดใจบางอย่าง เสน่ห์ที่ว่านั่นคือความใจกว้าง ความยกย่อน และความท้าทาย

ข้อแรก “ความใจกว้าง” ผมหลงใหลในความพยายามเข้าใจคนอื่นอย่างเปิดใจ ของคณะนี้ อันที่จริงต้องยอมรับว่า ไม่ใช่ว่าอาจารย์ทุกคนในคณะนี้ไม่ว่าจะในสมัยที่ ผมเรียนอยู่หรือทุกวันนี้จะใจกว้าง ยอมรับฟังนักศึกษา เรียนรู้และพยายามทำความเข้าใจคนอื่นอย่างเสมอกันทุกคนหรอก ในอดีตมีอาจารย์บางท่านที่ผมเคยใส่รองเท้าแตะ เข้าไปเรียนแล้วท่านมองตั้งแต่หัวจรดเท้าแล้วก็ตำหนิการแต่งตัวของผม ทำให้หลังจาก

เข้าห้องเรียนวิชานั้นวันแรก ผมก็ไปถอนวิชานั้นทันที หรือมีอาจารย์บางท่านที่ผม ไม่อยากเรียนด้วยเพราะรู้ว่าท่านใจแคบ มีคำตอบเดียวเสมอ แต่สุดท้ายก็จำใจต้องเรียน เพราะไม่มีทางเลือก แต่โดยรวมๆ แล้ว ผมก็ยอมรับว่า ทั้งความรู้และคณาจารย์คณะนี้ ชวนให้ผมเชื่อว่า ความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นความรู้ที่ใจกว้าง

สมัยเรียนปริญญาตรี วิชาหนึ่งที่เปิดหูเปิดตาผมมากคือวิชามานุษยวิทยา เศรษฐกิจ อาจารย์ให้อ่านงานเขียนเกี่ยวกับสังคมที่ให้คำความหมายกับกิจกรรม ทางเศรษฐกิจแตกต่างกันออกไป ใครก็ตามที่เรียนมานุษยวิทยา เศรษฐกิจก็จะต้อง พบกับการทุ่มเทชีวิตให้กับการแลกเปลี่ยนสร้อยข้อมือและกำไรแลกเปลี่ยนของชาวเกาะ ทรอเบียในหมู่เกาะเมลานีเซียน ต้องได้เรียนข้อถกเถียงระหว่างกิจกรรมทาง เศรษฐกิจที่วางอยู่บนหลักการช่วยเหลือกันในชุมชน กับเศรษฐกิจที่วางอยู่บน การตัดสินใจการค้าด้วยต้นทุนและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมทั้งต้องได้อ่าน งานศึกษาสังคมทุนนิยมอย่างครอบคลุมหลายมิติของมาร์กซ์และเวเบอร์ การได้เรียน รู้สังคมที่แตกต่างออกไปดึงดูดให้ผมอยากรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ว่า ทำไมมนุษย์จึงอยู่กันได้ อย่างแตกต่างกันมากขนาดนั้น พร้อมกันนั้นก็ยิ่งบอกให้รู้ด้วยว่า แนวทางการดำเนิน ชีวิตแบบของเราเองนั้นอาจจะไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดเสมอไป เหล่านี้ช่วยให้ผมต้อง พยายามทำความเข้าใจและเคารพความแตกต่างของความคิดและทางเลือกของชีวิต ที่ไม่เหมือนกับที่ผมคุ้นเคยไปด้วย

ข้อต่อมา “ความยกย่อง” ผมชอบความรู้ที่ยกย่อง เชื่อมโยงมิติต่างๆ อย่าง ซับซ้อน ไม่ใช่เน้นแค่ด้านใดด้านหนึ่งอย่างในสาขาวิชาอื่นๆ ตอนที่เรียนปริญญาตรี วิชาหนึ่งที่ผมได้เรียนรู้มากคือวิชามานุษยวิทยาประยุกต์ งานที่อ่านแล้วประทับใจมาก คือการศึกษาเรื่องการที่ชาวยุโรปนำเอาชวานเหล็กไปแจกให้ชาวออสเตรเลียดั้งเดิม ที่ยังใช้ชวานหินอยู่ ผลก็คือชวานเหล็กก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตั้งแต่การ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ระบบสังคม ไปจนถึงบทบาทหญิงชาย และความเชื่อที่ เชื่อมโยงกับชวานเหล็ก แม้ว่าเรื่องราวดูจะเกินจริงไปสักหน่อยที่ชวานเหล็กจะทำลาย สังคมได้ขนาดนั้น แต่ก็ชวนให้ต้องคิดว่า สังคมมนุษย์มีมิติต่างๆ ที่เกี่ยวพันกันอย่าง ยกย่อง ไม่สามารถสมมุติว่าอะไรคงที่แล้วค่อยวิเคราะห์หรืออย่างไม่ต้องรับผิดชอบ กับมิติอื่นๆ ของสังคมแบบบางสาขาวิชาได้

ความยกย่องของความรู้ที่คณะนี้สอน อาจจะทำให้ให้นักศึกษาส่วนใหญ่ปวดหัว งงงวย จนถึงกับน่าหงุดหงิด ที่ไม่มีคำตอบสำเร็จรูปในการตอบข้อสอบหรือทำรายงาน แต่การเริ่มต้นจากการพยายามมองสังคมอย่างยกย่องก็นับว่าน่าจะช่วยเตรียม

ความพร้อมให้กับนักศึกษาที่จะจบไปทำงานให้โลกที่ยิ่งยอกย้อนมากยิ่งขึ้นกว่าใน บทเรียนได้เป็นอย่างดี ในวิชามานุษยวิทยาประยุกต์และวิชามานุษยวิทยา เศรษฐกิจ ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น หลังจากการเรียนในห้องเรียน อาจารย์ก็ได้พาไปศึกษาภาคสนาม เป็นระยะเวลาสั้นๆ เพื่อให้ลองวิเคราะห์โครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ประสบปัญหา กัน ผมยังจำได้ว่าเมื่อไปอยู่ต่อหน้าโลกทางสังคมจริงๆ แล้ว ก็พบว่ามันยอกย้อนยิ่งกว่า ในตำรามากมายนัก แต่จะเอ่ยปากคุยกับผู้คนและถามให้เขาเข้าใจคำถามไม่ได้เลย นับประสาอะไรกับจะไปวิเคราะห์สังคมเขา ตำรับตำราที่เรียนจึงถือว่าเป็นผลจาก การสรุปและลดทอนโลกความจริงลงไปมากมายแล้ว การเตรียมใจแต่แรกว่าสังคม และมนุษย์นั้นยอกย้อน พร้อมกับเตรียมวิธีการตั้งต้นที่จะจับต้นชนปลายกับความ ยกย่องเหล่านั้น ก็น่าจะช่วยให้คนที่เรียนคณะนี้ก้าวเข้าสู่โลกความจริงที่ยิ่งซับซ้อน ได้อย่างไม่หลงทิศผิดทางไปไกลนักได้มากขึ้น

“ความท้าทาย” เป็นอีกเสน่ห์หนึ่งของคณะนี้ ผมชอบการสอนแบบชวนให้ คิดตั้งคำถามให้เถียงของคณะนี้ ความจริงก็คงมีหลายวิชา มีอาจารย์หลายท่านที่ไม่ได้ ถึงกับชวนให้ถกให้คิดมากเท่าบางวิชาหรืออาจารย์บางท่าน เพียงแต่วิชาส่วนใหญ่ ที่ผมได้เคยเรียนในคณะนี้แม้ระดับปริญญาตรี ก็ล้วนชวนให้ครุ่นคิดในหลายระดับ ด้วยกัน วิชาทางสังคมวิทยาบางวิชาที่ผมประทับใจก็เช่น วิชาสังคมวิทยาจิตวิทยา และวิชามานุษยวิทยาจิตวิทยา ที่อาจารย์บรรยายอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทำให้ เห็นความเชื่อมโยงของความรู้ทางสังคมวิทยาไปถึงแนวคิดทางปรัชญาเกี่ยวกับจิตใจ มนุษย์ในหลายๆ กรอบความคิด ตั้งแต่แนวคิดที่ว่า สังคมเป็นอำนาจจากภายนอก ที่ประทับลงไปจิตใจมนุษย์ ไปจนถึงแนวคิดที่ว่า โครงสร้างจิตใจคนนั้นเปลี่ยนแปลง ได้เสมอในกระบวนการตีความระหว่างปัจเจก หรือกระทั่งแนวคิดที่เสนอว่า จิตใจ มนุษย์ไม่ได้มีโครงสร้างที่ตายตัว แต่เป็นผลของความขัดแย้งระหว่างความต้องการ แบบดิบเถื่อนไม่ต่างจากสัตว์กับการกดทับบังคับของอำนาจสังคม แนวคิดเหล่านี้ หักล้างถกเถียงกันอย่างหนักหน่วง แต่ก็กินกันไม่ลง เมื่อได้เรียนหลายๆ แนวคิด ก็จึงมีเครื่องมือทางการวิเคราะห์ที่หลากหลาย แตกต่างจากหลายๆ สาขาวิชาที่มัก วางอยู่บนฐานคติที่ใกล้เคียงกันหรือไม่ก็มีการครอบความคิดที่จำกัด

เมื่อเทียบกับความรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ แล้ว ผมพบว่าคณะนี้ท้าทายให้ต้องใช้ ความคิดในหลายๆ กรอบอยู่เสมอ แม้ว่าการศึกษาในทำนองนี้อาจจะได้จากคณะอื่นบ้าง แต่ก็ไม่ท้าทายให้ต้องถกเถียงอย่างลึกซึ้ง ไปพร้อมๆ กันกับการเชื่อมโยงข้อถกเถียง สู่อุปสรรคในการดำเนินชีวิตของสังคมได้เท่ากับที่เรียนจากคณะนี้ ที่ว่าลึกซึ้งคือ

ความรู้สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามักก้าวทิ้งระหว่างการเป็นวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ มีทั้งหลักการในระดับของทฤษฎีทั่วไปสำหรับการศึกษาค้นและสังคม ไปจนกระทั่งหลักการพื้นฐานที่ถกเถียงกันไปลึกถึงกันบึ้งของฐานความรู้ในระดับปรัชญา เช่น ปรัชญาความรู้ ปรัชญาสังคม ปรัชญาความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ ส่วนที่ว่าเชื่อมโยงสู่รูปธรรมใกล้ตัวคือ ความรู้สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามักต้องโยงมาสู่ การทำความเข้าใจปฏิบัติการทางสังคมทั้งปกติประจำวันหรือปฏิบัติการเชิง ศาสนา-พิธีกรรมของคนทั่วไป ไม่ใช่เน้นเฉพาะหลักการที่เป็นนามธรรม สังคมวิทยา และมานุษยวิทยาจึงมีเสน่ห์ที่การเชื่อมการถกเถียงในระดับชีวิตประจำวันไปสู่ ข้อถกเถียงที่ลึกซึ้งทางปรัชญาได้พร้อมๆ กัน

ผมชอบอ่านหนังสือและนั่งคิดอะไรเรื่อยเปื่อยมาตั้งแต่ก่อนเรียนปริญญาตรี แล้วก็มักตั้งคำถามเวลานั่งมองคนเดินผ่านไปมาในที่สาธารณะเสมอว่าในหัวของ คนเหล่านั้นแต่ละคนมีอะไรกันบ้างหนอ ที่ทำให้คนแตกต่างกัน สมัยก่อนเคยคิดว่า หาก สามารถเดาใจคนได้ ก็คงจะช่วยให้เข้าใจคนได้ทั่วโลก ต่อมาเมื่อเรียนเศรษฐศาสตร์ ก็เคยนั่งฝันกลางวันว่า สักวันหนึ่งตนเองจะสามารถคิดค้นสมการได้สักสมการหนึ่ง ที่สั้นๆ แต่สามารถอธิบายโลกทางเศรษฐกิจได้ทั้งหมดและก็จะแก้ปัญหาความยากจนได้ สุดท้ายเมื่อต้องมนต์สะกดของความรู้อันสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ผมก็หอบ ฝ่าฝ่าฝ่าหนนี้ตามขณะนี้มาจนบัดนี้ก็ยิ่งหลงไหลหัวปักหัวปำจนโง่หัวไม่ขึ้น ผมยังไม่ เลิกคิดที่จะเข้าใจคน เข้าใจสังคม แต่ก็เลิกอธิบายคนด้วยประโยคสั้นๆ พยายามไม่ ตัดสินคนอย่างห้วนๆ หากทางนำเอาหลักการชีวิตที่แตกต่างไปสร้างข้อถกเถียงที่ลุ่มลึก และยังคงสืบหาความท้าทายที่ยกย่อนอย่างเปิดใจกว้างตลอดมา